

AYLIK KİTAP VE
ELEŞTİRİ DERGİSİ

NİSAN 2008 • SAYI 4 • YIL 11
ISSN 1301-5307
6 YTL. (KDV dahil)

virgöl,

117

Orhan Koloğlu ile söyleşi
ADNAN GENÇ

Orhan Duru
AHMET BÜKE

'Ermeni Meselesi
Hallolunmuştur'
SELİM DERİNGİL

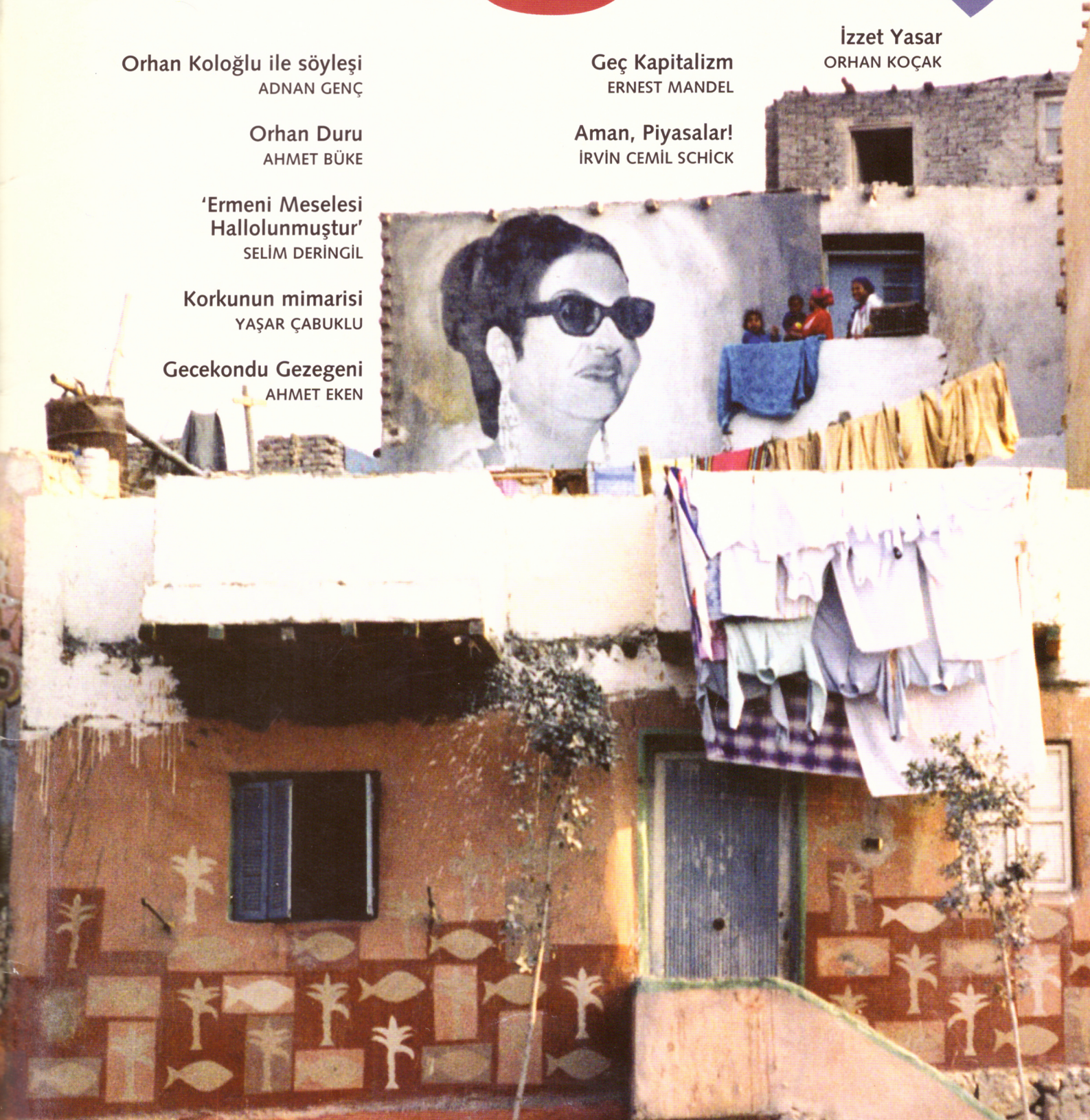
Korkunun mimarisi
YAŞAR ÇABUKLU

Gecekondu Gezegeni
AHMET EKEN

Geç Kapitalizm
ERNEST MANDEL

Aman, Piyasalar!
İRVİN CEMİL SCHICK

İzzet Yasar
ORHAN KOÇAK

Çok katmanlı bir oyunun labirentlerinde dolaşmak

SEÇKİN SEVİM

Coşkun Büktel
Theope

Çitlembik Yayınları, 2007, 2. basım, 164 s.

Kitabın kapakından...

Theope, özellikle *Türk Tiyatrosundan İnsan Manzaraları* isimli kitabıyla tanınan Coşkun Büktel'in tek uzun oyunu. Oldukça sağlam bir olay örgüsüne sahip. Karakterlerin tatmin edici bir iç derinliği var. Karakterler arasındaki çatışma da ustaca kurulmuş. Öyle ki, oyun boyunca kresendo bir an bile teklemiyor ve sahnedan sahneye sürekli artan bir tempo bizi finale kadar duraksamadan götürüyor. Seyircinin yoğun katılımını gerektiren çok katmanlı bir oyun olan *Theope*, birçok temayı ele alıyor. *Theope*'yi layıkıyla anlayabilmek, işte bu çok katmanlı yapının labirentlerinde dolaşmaktan geçiyor.

Theope, toplumsal iradeyle kendi kişisel iradeleri arasında sıkışmış bireylerin yenilgiye yazgılı çırpınışlarını konu edinen bir oyun. Hür iradeleriyle kendilerini gerçekleştiremeyen bu bireyler er ya da geç toplumsal iradenin baskısına boyun eğerler. Oyun kişileri arasında bu dramı en yoğun şekilde yaşayan Menoikeus'tur. O, başlangıçta yaşamaya ve yaptığı heykeli bitirmeye öylesine kararlıdır ki, yirmi bin kişinin hayatı söz konusu olsa bile ölmeyi reddeder. Ancak, sevdiği kadının ihanetini öğrenince artık toplumsal baskılara direnmeyi anlamsız bulur ve kendini surlardan aşağı atar. Menoikeus'un kaderi insanoğlunun kaderidir aslında. Kendini var edebilmek için önce başkaldıran ve direnen, ama sonunda yenilgiyi kabul ederek toplumsal iradeye boyun eğen insanoğlunun... *Theope*, bu noktada bizi şu sorularla baş başa bırakır: Kadere boyun eğmek aslında toplumsal iradeye boyun eğmek midir? İnsanoğlu yazgısını değiştirebilir mi? Kendi yazgımız üzerinde tasarrufta bulunamıyor-

sak, "kişisel irade" diye bir şeyden bahsedebilir miyiz? Eğer her şeyi idare eden bir külli irade varsa, o halde bizler şu dünya sahnesinde ipleri tanrıların elinde olan birer kukladan başka ne olabiliriz?

Peki neden toplumun kurtuluşu için Menoikeus kurban olarak seçilir? Neden bir başkası değil de o? Teiresias'a göre tanrılar, "Thebai'ye en büyük bedeli ödetmek için" Menoikeus'u seçmişlerdir. (s. 26) Öte yandan babası Kreon "Öylesine tutkuyla çalışıyor ki!.. Korkuyorum, yüce Teiresias! Bu kadın, Menoikeus'u mahvedecek! Menoikeus, sanatıyla onu bütün tanrılardan daha fazla yücelterek günah işliyor bence," (s. 23) derken, Menoikeus'un kurban seçilme nedenini daha açık bir şekilde gözler önüne serer. Nitekim, Teiresias'ın verdiği cevap manidardır:

Menoikeus için üzülme, Kreon! Tanrılar ona belki de en şerefli ölümü bağışlayacaklar. (s. 23)

Şu halde, tanrıların iradesine başkaldırmakla toplumsal iradeye başkaldırmak aynı şey midir? Diğer bir deyişle, tanrıların iradesi dediğimiz şey aslında toplumsal irade midir? Menoikeus'un kendisini savunurken söylediği şu sözleri, bu sorulara verilmiş esaslı bir cevap olarak kabul edebiliriz:

O yirmi bin kişiyi öldüren ben olmayacağım! Ben şu anda ne kadar suçsuzsam, onlar öldüğünde de o kadar suçsuz olacağım! Oidipus'a gelince: O da suçsuzdu. Yatağında yıllarca okşadığı kadının, annesi olduğunu Oidipus bilmiyordu. Ne olmuşsa, tanrıların isteğiyle olmuştu. Tanrılar her şeyi adım adım önceden tasarlamış-

tı. O iğrenç yazgısının bütün ayrıntıları, Oidipus doğmadan çok önce saptanmıştı. Zavallı Oidipus!... Talihin o karanlık dolambaçlarında özgürce dolaştığını sanırken, gerçekte, tanrıların ona çizdiği kader çizgisinin bir adım bile dışına çıkmamıştı! Kendi iradesi sanarak yaptığı her şey, gerçekte tanrıların iradesiydi! İşlediği bütün günahlar tanrıların buluşuydu! Oidipus öyküsünde yalnızca tanrılar suçlu!! (s. 87)

Meseleye daha "dünyevi" bir bakış açısıyla bakıldığında, Menoikeus'un, Kral Eteokles ile kardeşi Polyneikes arasındaki iktidar mücadelesinin kurbanı olduğu sonucuna da varmak mümkün. Bu bağlamda Kral Eteokles'in demokrasi yanlısı, kardeşi Polyneikes'in ise mutlak monarşi yanlısı oluşunun temelde bir anlamı yoktur. Sonuçta bu iki kardeş arasındaki iktidar mücadelesi, Thebai'nin yıkılıp yıkılmasına ve Menoikeus'la birlikte daha birçok insanın ölümüne yol açmıştır. Esasen meselenin özünde, iktidar olgusu yatar. Hangi türden olursa olsun iktidarın bizzat kendisi kötüdür. Zira toplumdaki en örgütlü güç olan siyasal iktidar, servetin nasıl dağıtılacağına karar verir ve yasal şiddet kullanma tekeline sahiptir. Bütün bunlar, hiç şüphe yok ki, insanın kendini hür iradesiyle var edebilmesinin önündeki en büyük engellerden birinin de siyasal iktidar olduğunu gösterir. O halde siyasal iktidarı doğuran örgütlü toplum, bireyin cehennemidir sonucuna varabilir miyiz?

Öte yandan şunu da ifade etmek gerekir ki, oyunda yeryüzünün ilk ve tek demokrasisi olarak ilan edilen Eteokles demokrasisi, her ne kadar kadınları ve köleleri dışarıda bırakıyor olsa da, oldukça gelişmiş bir yönetim tarzı olarak kendini gösterir. Zamanı geldiğinde iktidarı kardeşi Polyneikes'e devretmeyi antidemokratik bir tavırla reddeden Kral Eteokles,

kurduğu demokrasiyi, birtakım zorunlu savaş tedbirleri almayı öneren başkomutan Kreon'a karşı modern denebilecek argümanlarla savunur:

Sen yapının temel taşlarını söküp, o taşlardan ona payanda yapmayı öneriyorsun!!! Bebeği soğuktan korumak için derisini yüzüp, o deriden ona hırka yapmak gibi bir şey bu!!! Demokrasiyi korumak için senin önerdiğin tedbirlere başvurursak, daha ilk anda, ortada korunacak demokrasi diye bir şey kalmamış olur zaten!! (s. 52)

Menoikeus'un Theope'ye olan tutkusu öylesine büyüktür ki, tanrılar ve insanlar ölmesini isterken bile o, bu tutkunun verdiği güçle, inatla yaşamaya ve aşkını ölüm-süzleştirecek olan heykelini yapmaya devam eder. Ne var ki, bu tutku tek taraflı bir tutkudur. Zira Theope'nin Menoikeus'a karşı hissettikleri asla aşk olarak nitelenemez. Theope, Menoikeus'un aşkına karşı genelde kayıtsız, zaman zaman da küçümseyici bir tavır takınır: "Bizim aşkımız!!... Bizim aşkımız!!... Bizim şu büyük aşkımız!!..." (s. 141) Theope, aslında ne Menoikeus'u ne de Polyneikes'i sevmektedir. Theope tek ve gerçek aşkını Girit'te yaşamış ve sevgilisi Orios'un işgalci Akhalar tarafından katledilmesinden sonra artık aşk defterini kapatmıştır. Theope, ilk aşkını kalbine gömmüş ve -amiyane tabiriyle söyleyecek olursak- bundan sonra kimselere yâr olmamaya karar vermiştir. Güzelliğinin farkında olan her kadın gibi, erkeklerin kendisine olan zaafından istifade eden Theope, âşıklarıyla olan ilişkisinde daima benmerkezcidir. Söz gelişi, Theope ile Menoikeus arasında geçen şu konuşma, Menoikeus'un büyük tutkusu karşısında Theope'nin benmerkezciliğine iyi bir örnektir:

MENOIKEUS [Theope'ye sımsıkı sarılarak]: Bağışla beni! Bağışla ne olur! İnan, seni çok arzuluyorum! Seni öyle arzuluyorum ki Theo, şu an içimde harlanan ateş koca bir kenti bir anda yakıp küle edebilir!

THEOPE: Thebai gibi mi?

MENOIKEUS: Thebai mi?

THEOPE: Thebai'yi benim için yakmıyor musun?

MENOIKEUS: Thebai'yi ben değil, Polyneikes yakıyor. Ben yaksaydım, içinden seni çıkardıktan sonra yakardım! (s. 95)

Theope'nin Polyneikes'e olan tavrı da temelde farklı değildir. Theope, Polyneikes'in teke tek dövüşte ölmesi üzerine şunları söyler:

Öldün!.. Bir fatih olarak gelip ayaklarıma kapandığını asla göremeyeceğim! Bana pişmanlığını görmek şansını tanımadan öldün!.. Benden sonra soğuyan bedenini ne o Aegeia denen kadının ne de bir başkasının asla ısıtamadığını öğrenemeyeceğim!.. Öldün!.. Benden özür bile dilemeden öldün!.. Sana seni bağışlamayacağımı söylememe fırsat vermeden o aptal böceğe öldürttün kendini!... Anlamıyorum, bana bunu neden yaptın?! (s. 129)

Theope, kendisine gönül veren bütün erkekleri bir bir felakete sürükleyen bir tutku nesnesidir adeta. Giritli sevgilisi Orion, Akhalar tarafından katledilir. Polyneikes, kardeşi Kral Eteokles ile yaptığı teke tek dövüşte ölür. Menoikeus, Thebai surlarından atlayarak intihar eder.

Oyunda, Menoikeus'un Theope'ye tutkusunun bir benzerini Hesperus, Kral Eteokles'in kardeşi Antigone'ye karşı hissedir. Hesperus da Menoikeus'la aynı akıbeti paylaşır; Antigone'ye olan aşkını ispat etmek için intihar eder. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: *Theope* oyununda tutku, beraberinde ölüm getirir.

Teiresias'ın kehanetleri oyunun sonunda gerçekleşir. Ancak, onun söylediği sırayla değil. Teiresias, Menoikeus atlayacak, Thebai kurtulacak demıştır. Oysa ki, Menoikeus kendini surlardan aşağı attığında, Thebai şehri zaten kurtulmuştur. Şu durumda, Menoikeus tanrıların değil, tanrılar adına konuşan Teiresias'ın kurbanı olmuştur. Oyunda, insanlık tarihi boyunca tanrılar adına konuşan bir gürhün temsilcisi olarak Teiresias, şu güne kadar Thebai'ye felaketten başka bir şey getirmemiştir zaten. Oyunun başında Menoikeus'un celladı durumunda olan Teiresias, oyunun sonunda bütün saygınlığını yitirir. Çömez'i, onu terk etmeye karar verdiğini söylediğinde Teiresias, "bana ve kehanetlerime artık saygı duymu-

yorsun, öyle mi?" diye sorar. (s. 163) Çömez'in verdiği cevap oyunun alt metnine açılan bir menfez mahiyetindedir:

Size saygı duymamak elimde değil. Ama artık biliyorum: Siz kehanetlerinizi kendi iradenizle, kendi yaptırım gücünüzle gerçekleştiriyorsunuz. Bence siz kehanette bulunmuyor, emrediyorsunuz. Geleceği haber vermiyor, geleceği "belirliyorsunuz". Bunu anladığımda düş kırıklığına uğramadığımı söylersem, yalan olur, efendim. (s. 163)

Theope'de insanlığın kaderi hakkında bedbin bir bakış açısı hâkimdir. Bu bedbin bakış açısı, oyun kişilerinden Düşünür'ün şu sözlerinde tüyler ürpertici nihilist bir çığlık hüviyetine bürünür adeta: "Gelecek yok! Geçmiş yandı!" (s. 83) Nitekim oyunda, insanlık için değerli olan her şeyin birer birer mahvolduğunu görürüz. Eteokles'in ölümünden sonra Thebai'de demokratik idareye son verilir. Menoikeus ve Hesperus ölür; tutkular son bulur. Çatlayan Theope heykeliyle sanatın sonu gelir. Artık Thebai'de inancak bir şey kalmamıştır. Diğer bir deyişle yaşama imkânı kalmamıştır. Çömez, Teiresias'ı terk ederken söylediği sözlerle bu çarpıcı gerçeği dile getirmiş olur:

Ben -artık başka türlü yaşamak zorundayım. Gitmem gerektiğini hissediyorum. Kendime, inancak yeni bir şey bulmalıyım. (s. 163)

Ancak, Çömez'in bu sözlerinde en küçük bir umut ışığı parlamaz. Söz konusu olan, yaşamı sürdürmeye dair bir arayıştır sadece.

İnsan soyunun ontolojik problemlerini tartışan bu sıra dışı oyun, toplumsal irade-bireysel irade çatışması, kadere boyun eğme ya da başkaldırma, iktidarın doğası, bireyin hür iradesiyle kendini gerçekleştirmesinin önündeki engeller gibi, insanlığın zihnini sürekli meşgul etmiş meseleler üzerinde yoğunlaşır. Ancak, *Theope*'deki hâkim tema tutkudur; Menoikeus'un Theope'ye olan tutkusu. Diğer temalar, tutku teması etrafında sağlam bir örgüyle birbirine bağlanmıştır. *Theope*, tüm bu nitelikleriyle tiyatro literatürümüzde ayrıcalıklı bir yere sahip olmayı hak ediyor. ♦